

BETILTOTT TÖRTÉNELEM

Nemcsak a jövő, de a múlt is a lehetőségek birodalmává lett abban a gyakorlatban, amely a világ átrendezésének ún. kommunista elvét próbálja már közel négy évtizede meghonosítani Kelet-Európában. E meghonosítás persze nem más, mint a viszonyok történeti állagának áthonosítása létezőnek hazudott valóságokká, amelyek a jelenben olyannyira hontalanná tették valamennyiünk világlátását és -érzetét.

A mai Kelet-Európa ideológiai alapján kétségtelenül egyfajta történelemhamisítás áll. A társadalmi berendezkedés eme álszent tanaiban indokolja jövőjét mind a kifejezetten szovjet típusú *nemzetközi szocializmus*, mind a nem-kifejezetten, tehát rejtetten szovjet típusú kelet-európai *nemzetiszocializmus*. Az előző az osztálytagozódások és a társadalmi rendszerek vélt (és mondjuk meg: meglehetősen arbitrális) rétegződése révén, esetleges rémtetteket a társadalmi boldogulás szükségszerűségeinek minősített. A kelet-európai mai nemzetiszocializmusok ideológiájában - másodikként - a történelem ezzel szemben a megtörténtek precíz, már-már tudományosnak is csúfolható átírását jelenti: ami a képbe vagy e társadalmak létező képtelenségébe nem illik bele, azt elhallgatják - soha ilyen magabiztos és beszédes nem volt még a hallgatás hazugság volta!

Kelet-Európa mai történelmét - s beleértve e történelembe a jelen hivatalos múltját és jövőjét is - az egykori és mai koncepciós vallomások, a vallatások és a hallgatás kényszerű vagy vállalt hazugságai jelentik. A kommunista történetírás így hármass megközelítési fordulatot és alkalmat, s egyben hármass szerzői magatartást ismer: a taktikai beismerést, amelynek nem annyira hazugságtartalma a szembeszökő, mint az a felduzzasztott tragédia, amely a személyes vállalás félreismert fanatizmusa révén valamiféle egyéni áldozatot barkácsol össze, hogy ezzel is siettesse egész társadalma indokolatlan és barbár feláldoztatását. Az áldozatok eme kategóriái, Buharin, Rajk vagy Pătrășcanu idejétől meglehetősen különbözően, banalizálódtak. A halálos ítéletet ma kettős értékrend szükségszerű elfogadása helyettesíti: a mai Rajkok és Pătrășcanuk bűnösségüket már nem egy hazug közösségrontó önváddal bizonygatják ország-világ előtt, hanem azzal a nagyon is reális bűnrészességgel, amellyel a realitások nyomására elkerülhetetlennek minősített hazugságokat mint társadalmi igazságok szokásrendjét avatnak valósággá. A valóság az igazság helyébe lép, s csak imígyen igazzá-pofozott voltában döbbenünk rá, hogy soha nem állt mögötte semmiféle emberi valóság.

Miben különbözik, mondjuk Buharintól az a történész, aki jobb belátása ellenére "Románia legfényesebb korszakának" nevezi az 1982-es tömegnyomort? A történelem igazságainak szempontjából mi a különbség aközött, ha valaki - álszent befolyásra - kémnek nevezi önmagát? Vagy ha a demokrácia netovábbjának a rendőrségről véresen kitántorgó embereket? A különbség csak annyi, hogy most már az erkölcs látszata is eltűnt...

A kelet-európai történetírás másik tudományos ismérve a könyvtárak kifosztása, a máglyákra hordott könyvek ezrei (s ez nem hatásvadászó túlzás!), a szigorúan ellenőrzött előadások és a baráti beszélgetések rafinált intolerálása. Ha Erdélyben "egy-két magyar összehajol", mindjárt "irredenta térképek" izgató területvitáiban nyernek meggyanúsítást. És sorsukat azok sem kerülhetik el, akik a húsz év előtti *román* tankönyvekből citálnak idézeteket a magyar történelem alakulásairól. (S hogy persze nem csupán román specialitásról van szó, azt Patocka, Michnik, Medvegyev, Gyilasz vagy Havemann példája igazolja a legjobban.)

A harmadik ismérv a hallgatás. A kommunista történetírásban az események kétféle metamorfózison mentek át: vagy áthangolódtak, és értéktartalmuk az egykori megtörténés tárgyi változatlanóságát elveszítve, az ideológia selyemhernyó-gubójává lesz így, amelyet az éppen aktuális pártpolitika - a metaforánál maradva - a szemfényvesztés lepkéjévé enged fejlődni; vagy idő előtt legombolyítja róla a hazugságnak azt a fonálát, amely aztán egy akármilyen ostoba, történelmileg hamis bábu köré újra szőhető, miközben az események eredeti figurái a szemétdombra kerülnek.

E három ismérv a mai kelet-európai történetírást nagymértékben "dramatizálta"; színpaddá lett e szemléletben a történelem, fogyó és kisebb részben állandó kellékekkel, amelyeknek funkciója és karaktere mindig az épp aktuális játék kimenetelének (és leggyakrabban kilátástalanságának) van alárendelve. A történelem, mint minden egyéb, alapvetően *deontikus* e környezetben; létét nem az indokolja, hogy megtörtént, hanem hogy felhasználható.

Nem tudományoskodó kényszer, hogy szóba hoztuk a múltunkkal való visszaélés politikai machinációit. Nekünk, magyaroknak, s ezen belül erdélyi magyaroknak, történelmünket háromszorosan is megtiltották akként megvallani, amiként az volt. Először a Horthy-korszak ostoba reakcióiban esett folt történelmünk igazi megvallásán; és szerencsétlenségünkre, amiután e korszak eresztékei lazulni kezdtek, s megjelentek olyan - nem hibátlan, de mindmáig a leghibátlanabb - munkák, mint Szekfű Gyula vagy Hajnal István tanulmányai, feltűntek a történelem kanálisaiból a Molnár Erikek, a Révaik, s nagy igyekezetükben még 1919 eseményeit és szellemét is meghamisították. S alig múlt el e korszak, s alig teszi meg gyermeklépteit napjainkban a magyar történetiszemlélet új és végre tisztességesebb kurzusa, Romániában a fasiszta könyvek plejádjai ütök föl fejüket, egyként fenyegetve létében az erdélyi magyarságot, s ébresztgetve titkon Kelet-Európa valamennyi sztálinista Csipkerózsikáját.

Nálunk a történelmet nem írják, hanem előírják; s bár tudjuk, hogy egyetlen rendszer sem nélkülözheti saját történelmi önszemléletét, de még egyetlen nép sem tűrte sokáig, hogy történelmének tudattükrében egy tőle meglehetősen idegen rendszer torz valója helyettesítse e népet magát. Remélhetőleg, s az előírásokkal ellentétben, ez alól mi sem vagyunk kivételek.

□

Betiltott történelem címmel sorozatot kívánunk indítani olyan eseményekről, valamint olyan munkákról-művekről, amelyeknek léte a mai kelet-európai rendszerekben főbenjáró bűnnek számít.

(Ara-Kovács Attila)